

УДК 364.5 : 376 : 94 (477) «18/19»

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2020.2\(30\).407](https://doi.org/10.33782/eminak2020.2(30).407)

ОДЕСЬКЕ УЧИЛИЩЕ ДЛЯ НЕЗРЯЧИХ ДІТЕЙ: ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ФОРМУВАННЯ ТРУДОВИХ НАВИЧОК У ВИХОВАНЦІВ (1887-1915 рр.)

Тетяна Моїсеєва

Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна)

e-mail: m.tatyana.n.33@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7129-6046>

Статтю присвячено аналізу діяльності Одеського училища для дітей з вадами зору (під патронатом Одеського відділення Опікунства імператриці Марії Олександрівни про сліпих) у сфері організації навчального процесу та вироблення трудових навичок у вихованців. Окремо розглядаються шляхи вирішення питань забезпечення училища фахівцями по роботі з незрячими та формування контингенту вихованців.

Ключові слова: *Одеське відділення Опікунства імператриці Марії Олександрівни про сліпих, училище для незрячих дітей, навчальний процес, формування трудових навичок*

Проблема суспільної адаптації людей з обмеженими можливостями, у тому числі незрячих, була і залишається надзвичайно актуальною і тому повинна стати одним з пріоритетних напрямків соціальної політики української держави. Істотним фактором цієї адаптації є створення умов для отримання особами з порушеннями зору повноцінної освіти та можливості оволодіти певною професією, що дало б їм перспективу, в подальшому, знайти своє місце у суспільстві.

Значний науковий і практичний інтерес представляє досвід роботи в означеній сфері Одеського відділення Маріїнського опікунства про сліпих (ОВМОС – *Авт. скороч.*) та створеного ним училища для незрячих дітей.

Сучасну українську історіографію проблеми представляють праці, які умовно можна поділити на дві групи. *Перша* – наукові розвідки загального характеру, в яких, у широкому контексті, розглядається практика опіки дітей, у тому числі, дітей з особливими потребами (О.В. Кравченко¹, Ю.В. Сербалюк²). До *другої* групи варто віднести роботи, безпосередньо присвячені різним площинам організації допомоги особам з функціональними обмеженнями (О.В. Кравченко³, М.В. Марчук⁴, Т.М. Моїсеєва⁵,

¹ Кравченко О. Добровчинні товариства опіки дітей в Одесі (друга половина XIX – початок XX століть) // Скарбниця української культури: 36. наук. пр. Чернігів, 2007. Вип. 8. С. 119-123; Кравченко О. Опіка над дітьми на Чернігівщині у XIX – на початку XX ст. // Ніжинська старовина. 2013. Вип. 16. С. 62-73.

² Сербалюк Ю.В. Благодійна та освітньо-виховна діяльність закладів Відомства установ імператриці Марії у Кам'янці-Подільському наприкінці XIX – на початку XX ст. // Освіта, наука і культура на Поділлі. 2011. Т. 18. С. 388-402.

³ Кравченко О.В. Опіка над сліпими дітьми в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Сер.: «Історія та географія». 2012. Вип. 44. С. 50-54.

⁴ Марчук М.В. Діяльність опікунсько-виховних закладів Буковини у контексті суспільної опіки дітей з особливими потребами (к. XIX – перша третина XX ст.) // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2014. № 4. С. 11-19.

⁵ Моїсеєва Т.М. Одеське відділення Опікунства імператриці Марії Олександрівни про сліпих: формування структури та засад діяльності (1887-1915 рр.) // Інтелекція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. Вип. 14. Серія: історія. 2008. С. 35-44

Ю.В. Соколовська⁶, В.О. Стремецька⁷, О.М. Устименко⁸.

Незважаючи на значний інтерес сучасних науковців до історичного аспекту питання опіки «особливих» дітей, роль у цій справі спеціалізованих навчальних закладів залишається в колі малодосліджених проблем і потребує подальшого вивчення.

Метою статті є дослідження діяльності Одеського училища для незрячих дітей (під патронатом ОВМОС) у сфері організації навчального процесу та формування трудових навичок у вихованців. Джерельну базу публікації склали звіти про діяльність ОВМОС за 25 років.

Виховні заклади для незрячих у Російській імперії входили до системи установ Опікунства імператриці Марії Олександрівни про сліпих, статут якого був затверджений 13 лютого 1881 р.⁹

Одеське відділення Маріїнського опікунства про сліпих було відкрите на початку 1887 р. Вже на першому засіданні Ради Опікунства було вирішено, в якості першого кроку, відкрити школу (у звітах ОВМОС фігурують, як поняття «школа», так і поняття «училище») для 10 сліпих хлопчиків і сприяти залученню до роботи у ній профільних фахівців¹⁰.

Аналіз джерел дає підстави стверджувати, що керівництво ОВМОС особливу увагу приділяло формуванню контингенту учнів школи. Не дивлячись на те, що відкриття такого закладу в Одесі було нагально необхідним (за статистичними даними, серед 3 500 сліпців по Херсонській губернії, діти з вадами зору склали ¼ частину), спочатку населення відносилося до нього з недовірою. Так, на першому році існування школи, на десять вакантних місць було прийнято лише троє дітей, у 1888 р. ця цифра збільшилася до п'яти.

Подібна недовіра, на думку членів Правління, пояснювалася новизною справи, а також тим, що значна частина місцевої спільноти вважала незрячих втраченими для суспільства, не розуміла, що їх можливо не лише навчити грамоті, а й допомогти отримати професію і, таким чином, адаптувати до життя, зробити їх повноцінними членами громади¹¹.

Враховуючи це, керівниками ОВМОС було проведено певну агітаційну та роз'яснювальну роботу серед мешканців, зокрема, через публікації у місцевій пресі. З цією ж метою, Рада товариства звернулася до голови губернської земської управи з проханням поширити серед селян відомості про існування в Одесі училища для слі-

⁶ Соколовська Ю.В. Допомога хворим дітям та дітям з обмеженими можливостями у Харківській губернії в другій половині XIX – на початку XX століть // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Сер.: «Історія та географія». 2012. Вип. 44. С. 168-171.

⁷ Стремецька В.О. Організація навчання сліпих та глухонімих дітей у XIX – на початку XX століття // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер.: Педагогіка. 2009. Т. 112, Вип. 99. С. 143-147.

⁸ Устименко О.М. Харківське училище для незрячих дітей (1886-1917 рр.) // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. 2010. № 906. Вип. 13. С. 114-119.

⁹ Отчет о деятельности Одесского Отделения, состоящего под августейшим покровительством ея императорского величества государыни императрицы, Попечительства императрицы Марии Александровны о слепых за 1892 г. Одесса: типография Е.И. Фесенко, 1893. С. 16.

¹⁰ Отчет о деятельности одесского отделения марининского попечительства для призрения слепых за 1887 г. Одесса: Типография «Одесского Листка», 1888. С. 4-5.

¹¹ Отчет о деятельности Одесского Отделения Попечительства императрицы Марии Александровны о слепых за 1888 г. Одесса: Типография «Одесского Листка», 1889. С. 5-6.

них хлопчиків, а також сприяла виданню тематичних брошур під авторством статського радника І.Н. Галагана («К торжеству открытия в г. Одессе училища для слепых мальчиков», «Что делалось и делается у нас в России для слепцов») та вчителя А. Дабежа («О воспитании слепых»)¹².

Проведена роз'яснювальна робота мала позитивні наслідки – в наступні роки кількість опікуваних невпинно збільшувалася: у 1891 р вона складала 14 осіб, у 1898 та 1902 рр. відповідно – 31 та 53 особи¹³.

Збільшення довіри до закладу та зростання його авторитету в суспільстві спонукали керівництво ОВМОС поступово розширювати коло опікуваних і напрямки діяльності організації. З 1896 р. училище для незрячих почало здійснювати прийом дівчаток; у 1903 р. було відкрито притулок (гуртожиток) з майстернями для дорослих сліпців, що закінчили училище, а при ньому – відділення для малолітніх (від трьох до семи років); у 1913 р. було завершено будівництво гуртожитку для дорослих дівчат і притулок для старих сліпців¹⁴.

Слід зазначити, що хоча в одеському училищі перевага віддавалася сліпцям з Херсонської губернії та м. Одеси, правління закладу не відмовляло у прийомі й вихідцям з інших губерній. Ілюстрацією тут слугує, наприклад, звіт ОВМОС за 1912 р., де в характеристиці учнівського контингенту названі, у тому числі, й уродженці Подільської, Бессарабської, Таврійської, Могилевської, Катеринославської, Київської, Курської й Орловської губерній¹⁵.

Налагодження продуктивної діяльності закладу вимагало, поряд з вирішенням інших проблем, і організації навчального процесу, забезпечення його необхідною матеріальною базою.

Збільшення кількості учнів, згодом, зумовило, необхідність їх поділу на три класи (з урахуванням віку дітей, їх здібностей і рівня підготовки), для яких були розроблені учбові програми з використанням відповідних для такої специфічної аудиторії форм і засобів навчання. Серед предметів, які викладалися, з відмінним рівнем складності у різних класах, можна назвати наступні: арифметика, географія, історія, зоологія, російська мова (читання та письмо по шрифту Брайля), Закон Божий, малю-

¹² Отчет... за 1887 г. С. 6; Отчет... за 1888 г. С. 5-6.

¹³ Отчет о деятельности Одесского отделения, состоящего под августейшим покровительством ея императорского величества государыни императрицы, попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых за 1891 г. Одесса: Типография Е.И. Фесенко, 1892. С. 9; Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета одесского отделения попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых за 1898 г. Одесса: Типография Е.И. Фесенко, 1899. С. 15; Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета одесского отделения попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых за 1902 г. Одесса: Типография Е.И. Фесенко, 1903. С. 5.

¹⁴ Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета одесского отделения попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых за 1896 г. Одесса: Типография Е.И. Фесенко, 1897. С. 7, 12; Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета одесского отделения попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых за 1903 г. Одесса: Типография Е.И. Фесенко, 1904. С. 4; Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета одесского отделения попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых за 1913 г. Одесса: Типография под фирмой «Вестник виноделия», 1914. С. 4.

¹⁵ Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета одесского отделения попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых за 1912 г. Одесса: Типография под фирмой «Вестник виноделия», 1913. С. 4.

вання, фізичне виховання, церковний і світський спів. При цьому, заняття розподілялися таким чином, щоб діти без втоми більшу частину дня проводили в діяльності¹⁶.

З 1893 р. для вихованців (за бажанням і здібностями) було запроваджено уроки музики – навчання грі на струнних інструментах, пізніше – на роялі. Заняття безоплатно проводили відомий військовий капелмейстер Ф.І. Бондаренко, І.В. Лабінський, Є.П. Гладкова. З часом було створено невеличкий оркестр, який вже у 1908 р. виконував близько 17 п'єс¹⁷.

З самого початку існування керівництво установи велику увагу приділяло не лише засвоєнню вихованцями певної системи знань за шкільною програмою, а й формуванню трудових навичок, навчанню професії.

З цією метою для утриманців училища, незалежно від віку, окрім навчальних занять в аудиторіях, було організовано і роботу в майстернях. У 1896 р. учні першого класу проводили у майстерні по 3 години на тиждень, третього – 9 годин, а сліпці з ремісничого відділення – по шість з половиною годин щоденно¹⁸.

На перших порах діти, в основному, опановували ремесла, які не потребували володіння складними професійними навичками: плетіння та виготовлення килимів, в'язання, виготовлення різноманітних щіток та ін.¹⁹

Згодом межі трудового навчання сліпих дітей було розширено. У квітні 1893 р., для ознайомлення учнів з головними прийомами столярства, в училище було запрошено столяра, а з 1 вересня 1908 р. в ремісничому відділенні училища було введено навчання шевській майстерності, що дало можливість задовольняти внутрішні потреби закладу по виготовленню та ремонту взуття²⁰.

З 1899 р. бере початок ще один цікавий почин робітників закладу щодо навчання дітей певним професійним навичкам – за ініціативою доктора М.С. Моргулієса з деякими вихованцями було розпочато заняття з анатомії, фізіології та масажу. Для закріплення отриманих знань на практиці, за пропозицією помічника лікарняного інспектора доктора С.Є. Попова та сприяння графині А.І. Шувалової, старший лікар єврейської лікарні дозволив масажистам-сліпцям практикуватися в амбулаторії. По закінченню практики вісім вихованців отримали від лікарняної управи свідоцтва на право займатися масажем під керівництвом і наглядом лікаря²¹.

Варто однак зазначити, що це починання не мало бажаних наслідків, оскільки жодному учню не було запропоновано місце масажиста, що можна пояснити неготовністю суспільства сприймати сліпих як повноправних його членів і конкуренцією у

¹⁶ Отчет... за 1891 г. С. 11-14.

¹⁷ Отчет о деятельности Одесского отделения, состоящего под августейшим покровительством ея императорского величества государыни императрицы, попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых за 1893 г. Одесса: Типография Е.И. Фесенко, 1894. С. 13; Отчет... за 1896 г. С. 12; Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета одесского отделения попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых за 1908 г. Одесса: Типография Е.И. Фесенко, 1909. С. 9; Отчет... за 1913 г. С. 5.

¹⁸ Отчет... за 1896 г. С. 28.

¹⁹ Отчет о деятельности Одесского Отделения, состоящего под августейшим покровительством ея императорского величества государыни императрицы, Попечительства императрицы Марии Александровны о слепых за 1889 г. Одесса: типография Е.И. Фесенко, 1890.

²⁰ Отчет... за 1893 г. С. 13; Отчет... за 1908 г. С. 10.

²¹ Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета Одесского Отделения Попечительства императрицы Марии Александровны о слепых за 1901 г. Одесса: типография Е.И. Фесенко, 1902. С. 13-14.

цій сфері послуг, зумовленою наявністю досить великої кількості зрячих масажистів.

Навчання незрячих основам ремесел, в скорому часі, дало свої позитивні результати. Так, наприклад, роботи утриманців училища були представлені та одержали позитивні відгуки на сільськогосподарській виставці в Херсоні 1890 р. (училище нагороджено срібною медаллю), першій виставці рослинництва у Гаграх 1903 р. (срібна медаль), плавучій виставці Російського товариства пароплавства і торгівлі 1909 р.²²

Не менш високою оцінкою якості виробів сліпих дітей служило і те, що замовлення на них надходили від самих різноманітних організацій та установ, а саме: Російського товариства пароплавства і торгівлі, Товариства Одеської конки, Одеської міської в'язниці, Одеської міської лікарні, Одеського військового шпиталю, Одеського міського водогону, Міського сирітського будинку, Одеського юнкерського училища, Імператорського університету, Севастопольської військової портової контори, акцизних управлінь низки губерній (Гродненської, Люблінської, Таврійської, Волинської, Херсонської й ін.)²³.

Збільшення попиту населення на добротні вироби учнів училища згодом дало можливість реалізовувати їх через торгову мережу. Наприклад, у 1897 р. реалізацією виробів інвалідів (без будь-якої винагороди за організацію цієї справи) займались Одеська земська управа, громадяни: Є.Є. Хакаловська, (утримувала магазин на вул. Дерibasівській), М.І. Купуричкін (Дерibasівська), М.М. Цише (Поштова) й ін.²⁴

Керівництво закладу не залишилося осторонь вирішення і ще однієї проблеми – влаштування долі тих вихованців, які закінчили курс навчання, але не мали сім'ї та власної домівки. Для цієї категорії опікуваних у 1903 р. було відкрито спеціальне Сховище (гуртожиток) з майстернями, в яких дорослі сліпці повинні були працювати на замовлення, а за виручені кошти оплачувати проживання та харчування у гуртожитку по 7 руб. на місяць. З часу відкриття Сховища туди було поміщено 5 осіб у віці 17-25 років²⁵.

Аналіз звітів ОБМОС свідчить, що організація повноцінного функціонування Сховища не була здійснена належним чином. Наприклад, дорослі сліпці не завжди отримували замовлення, а їх розподіл між училищем і Сховищем спричиняв дефіцит

---

²² Отчет о деятельности Одесского Отделения, состоящего под августейшим покровительством ея императорского величества государыни императрицы, Попечительства императрицы Марии Александровны о слепых за 1890 г. Одесса: типография Е.И. Фесенко, 1891. С. 16; Отчет... за 1903 г. Одесса: типография Е.И. Фесенко, 1904. С. 12-13; Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета Одесского Отделения Попечительства императрицы Марии Александровны о слепых за 1909 г. Одесса: типография Е.И. Фесенко, 1910. С. 11.

²³ Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета Одесского Отделения Попечительства императрицы Марии Александровны о слепых за 1899 г. Одесса: типография Е.И. Фесенко, 1900. С. 18; Отчет... за 1901 г. С. 15-16; Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета Одесского Отделения Попечительства императрицы Марии Александровны о слепых за 1904 г. Одесса: типография Е.И. Фесенко, 1905. С. 9; Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета Одесского Отделения Попечительства императрицы Марии Александровны о слепых за 1905 г. Одесса: типография Е.И. Фесенко, 1906. С. 9-10.

²⁴ Отчет... за 1892 г. С. 29; Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета Одесского Отделения Попечительства императрицы Марии Александровны о слепых за 1897 г. Одесса: типография Е.И. Фесенко, 1898. С. 17.

²⁵ Отчет... за 1903 г. С. 4; Отчет... за 1904 г. С. 11-12.

роботи для обох закладів. З іншого боку, не всі утриманці Сховища бажали займатися ремеслами і через деякий час залишали заклад, що на наш погляд, робило його функціонування взагалі безперспективним (враховуючи загалом обмежене число «клієнтів» Сховища)²⁶.

Результативність діяльності училища у сфері підготовки учнів до трудового життя, в першу чергу, слід оцінювати показниками затребуваності випускників закладу на ринку праці. І тут хотілося б звернути увагу на деякі особливості.

Звіти про діяльність ОВМОС (по 1912 р. включно) не дають будь-яких даних про отримання незрячими замовлень на виконання столярських, або шевських робіт. Аналогічне становище склалося із заявками на виготовлення щіток – їх виробляла лише незначна кількість випускників установи (у першу чергу, це було пов'язано з тим, що вироби сліпців виконувалися вручну, і тому не витримували конкуренції з більш дешевими іноземними аналогами, що вироблялися із застосуванням техніки). Ця ситуація, як і у випадку з підготовкою масажистів, пояснюється, на наш погляд, двома головними чинниками – недовірою суспільства до професійної діяльності незрячих і конкуренцією на ринку послуг.

Більше можливостей працевлаштуватися отримали вихованці училища, які навчалися музиці і грали в училищному оркестрі (хоча, запроваджені у 1893 р. уроки музики, судячи з документів про діяльність ОВМОС, не мали чітко вираженої проф-орієнтаційної спрямованості). Найкращою ілюстрацією цьому є наведені далі факти. Так, вихованці Палатник і Печерський у ході навчання музиці в училищі продемонстрували гарні результати і після іспиту в музичному училищі Одеського відділення Імператорського Російського музичного товариства, отримали від художньої ради училища свідоцтва на звання регента церковного співу²⁷.

Відомості про випускників за період з 1897 по 1905 рр. (всього 29 осіб) свідчать, що п'ятеро з них влаштувалися музикантами у ресторани; троє залишилися у Сховищі при училищі, займалися виготовленням щіток; двоє – співали у церковному хорі²⁸.

У 1912 р. кількість випускників вже нараховувала 48 осіб, з яких 16 утворили два оркестри, один з яких грав в Астрахані, а другий – по південним містам Росії²⁹.

Винятково гостро в ОВМОС стояло питання про залучення до роботи в училищі професійних кадрів по роботі з незрячими. Не маючи можливості готувати такі кадри на місцевому рівні, правління організації запрошувало педагогів, що пройшли підготовку й отримали досвід роботи з цією категорією опікуваних у Московській школі й Олександрівському Петербурзькому училищі сліпих: А.П. Чиркіну, Ф.Є. Бартошевську, М.П. Гусєву, Н.Ф. Дубенську, М.В. Малахова й ін.³⁰

Згодом, педагогічний колектив поповнився колишнім учнем Аккерманської прогімназії П.П. Кірхнером, який потрапив до закладу у 17-річному віці в якості вихова-

²⁶ Отчет... за 1905 г. С. 10; Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета Одесского Отделения Попечительства императрицы Марии Александровны о слепых за 1906 г. Одесса: типография Е.И. Фесенко, 1907. С. 11-12.

²⁷ Отчет... за 1902 г. С. 8.

²⁸ Отчет... за 1905 г. С. 11-12.

²⁹ Отчет... за 1912 г. С. 8.

³⁰ Отчет... за 1887 г. С. 5-6; Отчет... за 1890 г. С. 6; Отчет... за 1901 г. С. 11; Отчет... за 1905 г. С. 5-6; Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета одесского отделения попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых за 1914 г. Одесса: Типография под фирмой «Вестник виноделия», 1915. С. 5.

ння (втратив зір у результаті нещасного випадку на полюванні). Юнак продемонстрував великі здібності, витримав іспит на народного учителя та був прийнятий Радою Одеського відділення спочатку в якості помічника вчительки, а пізніше – вчителя³¹.

Вчительський персонал мав велике коло обов'язків: окрім проведення уроків, вони виконували також функції вихователів і завідували майном училища. Жалування педагогів складало 300-360 руб. на рік. Враховуючи невідповідність розміру зарплати та сфери відповідальності вчителів, Рада ОВМОС у 1901 р. визнала за потрібне здійснювати їм надбавку до жалування кожні п'ять років по 60 руб. на рік до досягнення розміру подвійного окладу³².

З 1896 р. у зв'язку з розширенням училища, збільшенням кількості учнів і необхідністю здійснення ефективного керівництва, у закладі було введено посаду інспектора з виплатою заробітної платні у розмірі 1500 руб. щорічно з коштів Головної Ради³³.

Висновки. Керівництво ОВМОС і педагогічний колектив училища для сліпих, провели велику роботу по налагодженню його плідного функціонування. Значна увага у цій діяльності приділялася організації навчального процесу, формуванню контингенту вихованців, вирішенню кадрової проблеми – залученню до установи профільних фахівців.

Важливою складовою справи було створення необхідних умов для професійного навчання вихованців закладу, урізноманітнення його форм і методів. У той же час, неготовність суспільства адекватно сприймати людей з вадами зору в своєму середовищі, конкуренція на ринку послуг, затрудняли незрячим можливість працевлаштуватися, застосувати трудові навички на практиці.

REFERENCES

- Kravchenko, O.** (2007). Dobrochynni tovarystva opiky ditei v Odesi (druha polovyna XIX – pochatok XX stolit) [Charitable societies of child custody in Odessa (second half of XIX – beginning of XX centuries)]. *Skarbnytsia ukrainiskoi kultury: Zbirnyk naukovykh prats*, 8, 119-123 [in Ukrainian].
- Kravchenko, O.** (2013). Opika nad ditmy na Chernihivshchyni u XIX – na pochatku XX st. [Childcare in Chernihiv in the 19th – early 20th centuries]. *Nizhynska starovyna*, 16, 62-73 [in Ukrainian].
- Kravchenko, O.** (2012). Opika nad slipymy ditmy v Ukraini (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) [Custody for blind children in Ukraine (second half of XIX – early of XX century)]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody. Serii: «Istoriia ta heohrafiia»*, 44, 50-54 [in Ukrainian].
- Marchuk, M.V.** (2014). Diialnist opikunsko-vykhovnykh zakladiv Bukovyny u konteksti suspilnoi opiky ditei z osoblyvymy potrebamy (kinets XIX– persha tretyna XX st.) [Activities of guardianship institutions in Bukovina in the context of social care of children with special needs (end of XIX – first third of XX century)]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, 4, 11-19 [in Ukrainian].
- Moiseieva, T.N.** (2008). Odeske viddilennia Opikunstva imperatrytsi Marii Oleksandrivny pro slipykh: formuvannia struktury ta zasad diialnosti (1887-1915 rr.) [Odessa Branch of the Guardianship of Empress Maria Alexandrovna on the Blind: Forming the Structure and Foundations of Activity (1887-1915)]. *Intelihentsiia i vlada. Hromadsko-politychnyi naukovyi zbirnyk. Serii: istoriia*, 14, 35-44 [in Ukrainian].
- Serbaliuk, Yu.V.** (2011). Blahodiina ta osvithno-vykhovna diialnist zakladiv Vidomstva ustanov

³¹ Отчет... за 1892 г. С. 21.

³² Отчет состоящего под августейшим покровительством государыни императрицы Марии Федоровны Совета одесского отделения попечительства Императрицы Марии Александровны о слепых за 1900 г. Одесса: Типография Е.И. Фесенко, 1901. С. 12; Отчет... за 1901 г. С. 4-5.

³³ Отчет... за 1896 г. С. 4.

imperatrytsi Marii u Kamiantsi-Podilskomu naprykintsi XIX – na pochatku XX st. [Charitable and educational activities of the institutions of the Office of the Empress Maria in Kamianets-Podilsky in the late XIX – early XX centuries]. *Osvita, nauka i kultura na Podilli*, 18, 388-402 [in Ukrainian].

Sokolovska, Yu.V. (2012). Dopomoha khvorym ditiam ta ditiam z obmezhenymy mozhlyvostiamy u Kharkivskii hubernii v druhii polovyni XIX– na pochatku XX stolit [Assistance to Sick Children and Children with Disabilities in Kharkiv Province in the Second Half of the XIX – early XX centuries]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody. Seriya: «Istoriia ta heohrafiia»*, 44, 168-171 [in Ukrainian].

Stremetska, V.O. (2009). Orhanizatsiia navchannia slipykh ta hlukhonimykh ditei u XIX – na pochatku XX stolittia [Organization of education for blind and deaf children in the 19th – early of the 20th century]. *Naukovi pratsi (Mykolaiv). Seriya: Pedahohika*, 99, 143-147 [in Ukrainian].

Ustymenko, O.M. (2010). Kharkivske uchylyshche dlia nezriachykh ditei (1886-1917 rr.) [Kharkov School for the Blind Children (1886-1917)]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya: Istoriia Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorychni ta filosofski nauky*, 13, 114-119 [in Ukrainian].

Tatyana Moiseeva

(Odessa National Polytechnic University, Odessa, Ukraine)

e-mail: m.tatyana.n.33@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7129-6046>

Odesa Professional School for Blind Children: Organization of the Educational Process and Formation of Educatees Work Skills (1887-1915)

The experience of Odesa Professional School for Visually Impaired Children (under the patronage of Odesa Branch of the Guardianship of Empress Maria Alexandrovna of Blind) in the field of organizing the educational process and educatees work skills developing is analyzed.

It is noted that the distrust of the local community to the new initiative caused, at the first stage of the institution functioning, difficulties with the contingent formation. Taking that into account the administration of Odesa Branch of the Guardianship of Empress Maria Alexandrovna of Blind (OVMOS – author's abbreviation) carried out some agitation and explanatory work among the residents, in particular, through publications in the local press and distribution of thematic brochures, and that gave positive results.

The increase in the number of educatees, subsequently, necessitated their division into three classes (taking into account the age of children, their abilities and level of education), for which certain curricula were worked out using appropriate for such a specific audience forms and training tools.

An important component of the educational process was the development of educatees work skills. For this purpose, for the educatees of the School, regardless of age, in addition to training in classrooms, the work in workshops was organized. At first, children mainly mastered crafts that did not require complex professional skills: weaving and making carpets, knitting, making various brushes, etc.

Subsequently, the educatees were given the opportunity to master the basics of carpentry, shoemaking, and massage. The educatees' works were marked at several exhibitions; the School received orders from various organizations and institutions and sold products through the trade network. At the same time, it should be noted that the Professional School graduates were in low demand in the labor market. This can be explained, in our opinion, by two main factors – society's distrust of the professional activities of the blind and competition in the services market.

The administration of the institution did not stay away from solving another problem – arranging the fate of those educatees who left School, but did not have a family and their own housing. In 1903, a special Repository (dormitory) with workshops was established for such school-leavers.

The issue of attracting professional staff to work with the blind was extremely urgent in OVMOS.

Unable to train such staff at the local level, the organization's board invited trained and experienced teachers to work with such category of educatees from Moscow School and Alexander St. Petersburg School for the Blind.

The administration of OVMOS and the teaching staff of the Professional School had done a lot of work to establish its profitable functioning. Considerable attention in that activity was paid to the organization of the educational process, the formation of the contingent of educatees, the solution of the staff problem – the involvement of specialists to work in the institution.

An important component of the proper functioning was to create the necessary conditions for professional training of educatees, to diversify its forms and methods. At the same time, the unwillingness of the society to adequately perceive visually impaired people in their environment, and competition in the services market, made it difficult for the blind to obtain a job, and to apply their labor skills in practice.

Keywords: Odesa Branch of the Guardianship of Empress Maria Alexandrovna of Blind, Professional School for blind children, educational process, formation of labor skills

Надійшла до редакції / Received: 17.04.2020

Схвалено до друку / Accepted: 01.06.2020